

Хальмг фольклоран дасх кергтэ

Уг—гисн ухани кёлгн. Угэр дамжад ухани кёрнэгд кёрнэ илдн. Келдг келн, күүнддг уг уга болсн болхла, күүнэ толгъад ухан, седкл чигн уулх уга билэ.

Кен чигн кун сансн санагъан, кунсн күүлэн олд ме-дүлэд келдг үгтэ, келтэ болсн тёлэдэн—олн-ämtн ном-эрдмэн делгрүлэд: ёддэн холд нисдг, ёмэрэн хурдар гүүдг болад, ёдр ирв, сё ирв ёсэд, оргждэд йовна.

Кумн-ämtни змулнэгн тёлэ, коммунизм делдх ик тосхлт Марксин, Ленинэ номиг келн-ämtн болгън эврэ келндэн буулгъдж авад дасад, кётлвр, гардвр кеджэцхэнэ. Келнэ чинр—ик. Келн угад — белн уга.

Алдр Ленинэ келн-ämtнэ политикин нилчэр эрдм-сургулэн эврэ тёрскн келэрн ёргд-жүлдж йовна бидн.

Манэ хальмг келн ик байн келн. Тим байн болсн тёлэдэн чигн орчлн-делкэн урн угин, ухани билгин уурхан сангын ончта нег орминь элсн, келнэ хурцарн, кев-янз-арн, утх-ухагъарн туургсн „Джангъгърин“ арвн хойр ёдлг мана хальмг келнд тёрскн бол-джана.

Манэ хальмг фольклор (фольклор гисн—келн-ämtнэ чеед-жэр келдг билгин туудж-түүк) то-томдж уга байн. Йоста уул хальмг келн мана фольклорт баянэ.

„Джангъгърас“ талдан бас нег ик гидг чинртэ, келнэ билгин зёбр токтсн дектр—„Улгүрин Дала“ гидж баядмн. Угин чинр меддг кун болвас эн дектрин неринь сонгъхларн: „элдв чинртэл дектр эс болхий тер“ гидж сандг болджана.

„Улгүрин Далаг“ гурв гатлгъад умшсн кун, келтэ кумнд уг ёгшго мергн болдг чигн—гидж кезэнэ мана кёгшд келдг билэ. Тер орта уг. Тер учр ююгъар гихлэ, „Улгүрин Далаг“ умшхла тер угин утхн тодрха медгднэ: „Мергиг мергнлэ метклдүлэд хэлэхлэ,—мергн мён бишн медгдх“—гидж нег ик гун ухата улгүр баянэ энунд. „Ондгиг огьтргү ёдд цёлдхлэ—хэрү ирдж унхларн магьдта хамхрх мет—ора эдлгчин эркшл икдхлэ — тер буурхин темдг“—гидж бас терунэс үлү гун ухата нег улгүр баянэ. Тосн келхд, уув—гидж ханшго, [утхв—гидж чилшго,

седклэн сергэх кумн сонгъхла сё ахрдж генүлм, ухагъан тунгъгах кумнд угин зёбр болм—„Улгүрин Дала“ гидг дектр эн. Хальмгин гучн хойр баатрмудин туудж гигад кёгшдт чикнэ худжр болм, күүшдж йовх багъчудт сургъмдж ёгм, сүрэ орулм кесг сонгъх врмуд баядмн.

Мазн баатр, Марук, Махн-улдч, Алтн-Цохо, Узн-Манджин Тогто, Галдма--эдн тууджд келгдсн ним баатр-чинг залус йовсмн. Тедн эврэ орн-нутгтан газадин даяснэс харсх даянд улан амэн олна кергэс хармил уга, унн седклэрн даалгъсн тёриг күүцэдж йовсн тёлэдн, теднэ нериг ода күртл олн-ämtн маргл уга йовдг мён. Теднэ тускар келдг туудж-түүкиг меддг улсас бичдж авад, барлад, олн умшачирт сонгъсх кергтэ.

Хальмг туульс басл нег келнэ ке-саяхн хамгасн бурдсн юмн. Манэ туульс гисн—хальмг келнэ цаглшго ик зёбр. Манэ хальмг туульсин саяхнд Александр Сергеевич Пушкин бахтдж йовсмн: „Хан-гардэ, хар шовун хойр“ гидг туулиг келчкэд „Ай, хальмг эмгнэ тууль ямаран кучр саяхн!“ гидж толгъагъан заальсн болдг тер!

Не, хальмг дууна тускиг алькинэ келхв!.. Дуунд дурго кун—гидж йир уга болх. Дун гисн—манэ хальмг улсин туудж. Манэ джиргълд дун—нег ик дён-түшгн-гидж келх кергтэ. Учр юнэгад гихлэ, байрлхларн дуулнавдн, зовхларн дуулнавдн, кёдлмыш келларн дуулнавдн, амрхларн дуулнавдн. Тосн келхд, күүнд дун уга болхла, шовунд дживр уга мет. Дун гисн—манэ социалистическ джиргглинд живр. Манэ баядл улм саяхрх дутм, джиргъл ёргдж дутм улм-улм дуулх дурн икдэд йовна. Дуудиг цуглулх, бас нег эркн керг.

Алдр Ленинэ сургуулиг, мана тёрскн Коммунистическ партин ёдр-бурин олна килм-джтэ зааврудиг келн-ämtндэн күргдж амрар, тодрха саянар меулхин эркд—харгъа моднд цоксн хадасн мет күүнэ зүркнд күрэд шигдэд баядг кучтэ хурц угмүд кергтэ. Тим угмүдиг ээдж аавинн, кезаньк урдксинн зёбсн зёбрэс-хальмг фольклорас хаягъад олад, хэлэгъад-шүүгъад авх кергтэ.